

Bijlage bij het beleidsplan over uitvaarten in de Torengleinkerk

Opgesteld en geaccordeerd door de kerkenraad, voorjaar 2023.

Uitvaarten worden steeds persoonlijker. Dat merken we ook in de kerk, waar in de kerkelijke uitvaartdienst meer ruimte is gekomen voor de persoonlijke gedachtenis. Nabestaanden willen actiever dan voorheen betrokken worden bij de vormgeving van de uitvaart.

Het is belangrijk ons te realiseren dat een kerkelijke uitvaart meer bevat dan een persoonlijke gedachtenis. Er wordt geput uit het geloofsgoed van de kerk. In deze bijlage willen we nader ingaan op het wezenlijke van een kerkelijke uitvaart. De achtergrond van de kerkelijke uitvaart wordt besproken en de structuur van de liturgie uitgelegd, inclusief de muzikale invulling. De uitvaart is een eredienst en kent als zodanig een zekere indeling. Het Dienstboek voor de Protestantse Kerk in Nederland geeft de leidraad voor de inrichting van de eredienst.

Indien een overledene eerder heeft aangegeven te kiezen voor een informele afscheidsbijeenkomst in ons kerkgebouw, zonder de structuur van een eredienst, dan is dat ook mogelijk. In voorkomende situaties kan dit ook de keuze van de nabestaanden zijn. Aan het einde van deze notitie wordt kort op dit alternatief ingegaan.

Belangrijk om wensen kenbaar te maken

Iemand begraven (in onze dagen ook cremieren) is een laatste goede daad die mensen aan een medemens kunnen verrichten. Wanneer de overledene lid was van de kerk kan de kerk daarbij een belangrijke rol spelen. Bij een kerkelijke uitvaart zijn echter niet alleen de nabestaanden betrokken, maar ook de geloofsgemeenschap waar de overledene deel van uitmaakte.

Wanneer u kiest voor een kerkelijke uitvaart is het goed om dit bij leven kenbaar te maken aan uw nabestaanden, want het is niet meer vanzelfsprekend dat de kerk bij uw uitvaart betrokken is. Wanneer bijvoorbeeld de kinderen niets tot weinig meer hebben met de kerk is de kans niet denkbeeldig dat ofwel de kerk er buiten wordt gehouden of dat het spanningen gaat geven tussen familie en kerk omdat verwachtingen teveel uit elkaar liggen.

Wat houdt een kerkelijke uitvaart in?

Een kerkelijke uitvaartdienst betreft een samenspel van wensen van de overledene, wensen van de nabestaanden, inbreng van pastor/liturg als voorganger en de traditie van de kerk. Daaraan ligt de visie ten grondslag dat het in het geloof niet alleen gaat om onszelf en onze relatie met God, maar ook om de relatie tot onze medegelovigen en hoe we gezamenlijk deel uitmaken van het lichaam van Christus. In de kerk mag het er heel persoonlijk aan toe gaan – persoonlijke wensen worden zoveel mogelijk gerespecteerd - maar niet zonder het besef dat de overledene deel uitmaakt van de gemeenschap, het lichaam van Christus. Doet iemand een beroep op de kerk, dan is dat ook een beroep op de gemeenschap en, onlosmakelijk met haar verbonden, op haar voorganger. Dat betekent bijvoorbeeld dat de dienst in een kerk nooit een besloten karakter kan hebben.

Tot 2004 behoorden kerkelijke uitvaarten formeel niet tot het takenpakket van een predikant. Calvin heeft in deze een grote rol gespeeld. Hij sommeerde destijds: regelrecht

naar het graf! Het lijk was letterlijk buiten-kerk-e-lijk, uit vrees dat de indruk gewekt kon worden voor de dode te bidden. Het betekende dat de meeste uitvaarten niet in de kerk plaatsvonden, maar thuis of op een boerendeel of in een uitvaartcentrum. Langzamerhand groeide echter de overtuiging *'dat de kerk rouwende gemeenteleden niet alleen pastoraal bijstaat in hun verdriet, maar ook samen met hen de begrafenis of crematie van hun doden wil stellen in het licht van de opstanding van Jezus Christus, haar Heer. De Kerkorde rekent dan ook tot de taak van de predikant 'het leiden van diensten van rouw dragen en gedenken'* (Ord. 3-9).

De nabestaanden die hun dode moeten begraven of laten cremieren vertrouwen bij een kerkelijke uitvaart de leiding van de begrafenis of crematie toe aan de kerk. De kerk treedt dan op als gastvrouw, de uitvaartonderneming is dienstverlenend aanwezig. Een kerkelijke uitvaart, hoe sober wellicht ook vormgegeven, vindt bij voorkeur plaats in het kerkgebouw. De kerk is te allen tijde een ruimte om te vieren (Dienstboek 2, p. 880 e.v.). De gemeente kan het leiden van de uitvaart ook aan een ander gemeentelid toevertrouwen. Bij alle uitvaartdiensten wordt de gemeente vertegenwoordigd door een ambtsdrager.

Twee dingen zijn essentieel voor een kerkelijke uitvaart:

1. het gedenken van de gestorvene;
2. het vertroosten van de nabestaanden (familie en de gemeente).

De overledene moet worden losgelaten, maar in de kerk geloven we dat we haar of hem in handen geven van de levende God. Samen met de familie brengen we de overledene in Gods gedachtenis, diens leven en sterven, vertrouwen en verlangen, angst en hoop. Daarbij klinkt de verkondiging dat de dood niet het slotakkoord is van iemands leven.

Het Dienstboek geeft drie vormen aan voor een avondgebed, van eenvoudig tot uitgebreid en een drietal ordes voor de uitvaartdienst, van een eenvoudige gebedsdienst tot een uitgebreide dienst van Schrift en Maaltijd van de Heer. In overleg met de familie zal hieruit een keuze gemaakt worden. Ook is er een orde voor de persoonlijke gedachtenis, zeven of dertig dagen of een jaar na het sterven.

Stap voor stap door de uitvaartdienst heen

Een aantal zaken, die van belang zijn te weten, stippen we hier aan.

- Wat is de benaming voor de dienst? Het blijft moeilijk een naam te vinden die de lading dekt.
Rouwdienst, maar er is ook dank.
Dankdienst, maar er is ook verdriet en rouw.
Gedachtenis of herinneringsdienst, maar er is ook verkondiging.
De benaming Woord & Gebed gaat weer voorbij aan de persoonlijke gedachtenis.
Uitvaartdienst geeft het eigene van de dienst misschien wel het beste weer.
- Het lichaam van de overledene is aanwezig in de nabijheid van de doopvont. De kist is ofwel al gesloten of kan na een gebed in de kerk gesloten worden.

- De overledene wordt na de begroeting en gebed van intrede naar voren gebracht - met orgelspel of een lied - en uiteindelijk geplaatst met het hoofdeinde van de kist naar de gemeente toe. Het lichaam is aldus gericht op het oosten van de kerk, de plek van de zonsopgang. De paaskaars staat aan het voeteneinde. Het licht van Pasen straalt over de overledene en over ons. *De symboliek van licht en doopwater maken duidelijk dat de gemeente van Christus haar gestorven leden uitgeleide doet in het licht van Pasen.* Licht en water maken de uitvaartdienst wezenlijk tot een doopgedachtenis.

We zijn door de doop in zijn dood met hem begraven om, zoals Christus door de macht van de Vader uit de dood is opgewekt, een nieuw leven te leiden (Rom 6 vs 4). Met het aansteken van het licht aan het begin en het sprenkelen van doopwater aan het einde wordt heel de uitvaart in het perspectief van de opstanding gezet.

- Het ontsteken van kaarsjes door nabestaanden in de gedachtenis markeert het begin van de persoonlijke gedachtenis. Deze persoonlijke gedachtenis is een groot goed. Want een mens kan niet verdeeld worden in een profaan mens waarover buiten de dienst gesproken mag worden en een gelovig mens die wij in de dienst gedenken. De persoonlijke gedachtenis, die de achtergrond vormt voor de verdere uitvaart, kan door de nabestaanden ingevuld worden. Enige regie en kader zijn daarbij wenselijk, waarbij het aantal sprekers beperkt blijft, de speeches niet te lang zijn, elkaar niet overlappen en dat de spreker zich vooral richt op de aanwezigen en niet op de overledene. De muziek, die niet per se christelijk hoeft te zijn, betreft vanwege het feit dat het een eredienst aan God is levende muziek, door de aanwezigen, onze eigen musici, familie ofwel anderen uitgevoerd. In de eredienst zingen we God immers de lof toe met onze levende stem. We zijn geen publiek dat luistert naar digitale opnames, maar Gods gemeente, present met onze eigen stem en instrumenten. Digitale muziek kan desgewenst wel klinken buiten de eredienst om, bijvoorbeeld bij een avondwake of voorafgaand aan de eredienst.

Hoewel de kerkelijke uitvaartdienst dus een 'gelegenheidsdienst' is die sterk bepaald wordt door de gedachtenis van de gestorvene en wat aangereikt is door de nabestaanden – bepaalt de persoonlijke gedachtenis niet de hele dienst. Het betreft ook een dienst van verkondiging. Daarom gaan na de persoonlijke gedachtenis de Schriften open. De lezingen en liederen worden in samenspraak met wensen van de overledene en familie samengesteld. De eindregie ligt bij de voorganger. In de verkondiging zal de overledene gezien worden in het licht van de Schriften. Hierna zullen de dank- en voorbeden klinken.

- Het Dienstboek wijst op de mogelijkheid om ook de Maaltijd van de Heer te vieren. De gemeente viert met het breken van het brood dat de Levende in haar midden is. Tevens wordt op deze manier de verbondenheid met wie ons zijn voorgegaan gevierd. Vaak wordt hiervan afgezien, omdat de nabestaanden geen band meer hebben met de kerk en met dit sacrament. Het kan echter ook voor hen het hart van de kerk zichtbaar maken: namelijk het leven vieren letterlijk op en in nabijheid van de

dood.

- Het overgangsmoment van de uitgeleide aan het einde van de dienst symboliseert het loslaten. Maar dit loslaten betreft een overdragen. Wij geven de overledene uit handen en leggen haar/hem in handen van de levende God. Juist hier past – wanneer de overledene gedoopt was - een herinnering aan de doop. Want in de doop rust ons vertrouwen dat de dood niet het einde is.
- De zegen wordt in principe gegeven bij het graf of crematorium, omdat de graflegging nog bij de dienst hoort. Wanneer dit niet mogelijk is wordt de zegen in de kerk gegeven.
- De overledene kan, bijvoorbeeld onder het zingen van 'In paradisum' (NLB 959), uitgedragen worden.

Geen eredienst maar een afscheidsbijeenkomst

Wanneer iemand (of zijn of haar nabestaanden) bij zijn of haar uitvaart wel gebruik wil maken van de kerk, maar daarbij de voorkeur geeft aan een afscheidsbijeenkomst in plaats van een eredienst, dan willen we daar als kerk ruimte voor bieden. Het karakter kan dan informeler zijn.

De voorganger kan dienstverlenend aanwezig zijn en desgewenst als pastor meedenken over of een bijdrage leveren aan de invulling van het afscheid. Er is in dat geval formeel geen ambtelijke vertegenwoordiging nodig.

Het is goed te bedenken dat onze kerk haar beperkingen kent m.b.t. beeld en geluid. We hebben geen beamer en op een beeldscherm zijn afbeeldingen vanwege het daglicht en de afstand moeilijk zichtbaar. Bij het afspelen van digitale muziek is het belangrijk rekening te houden met het feit dat de apparatuur wel bediend moet worden.

Zie voor meer info:

1. Dienstboek II van de PKN over Leven Zegen Gemeenschap, 877-987
2. www.theologie.nl/artikelen/uitvaart-en-rouw